

Mojca Ravnik

Socialni antropolog Robert Gary Minnich o identiteti na avstrijsko-italijansko-slovenski tromeji

Socialni antropolog Robert Gary Minnich, profesor na Univerzi v Bergnu na Norveškem, je pomemben del svojih raziskav opravil v Sloveniji oziroma med slovensko govorečimi prebivalci Kanalske doline v Italiji in Ziljske doline v Avstriji. Leta 1979 nas je presenetil s knjigo *The Homemade World of Zagaj*, ki je govorila o prebivalcih kraja v Halozah oziroma furežu kot osrednjem kmečkem prazniku, leta 1998 pa s knjigo z naslovom *Homesteaders and Citizens*,* v kateri je spregovoril o slovensko govorečih prebivalcih Kanalske in Ziljske doline in širšega območja tromeje in koreninah njihove identitete. Minnich je izjemen, ne samo zato, ker ni veliko tujih antropologov, ki bi se ukvarjali s Slovenci, temveč predvsem kot prodoren raziskovalec s širokim teoretičnim znanjem, predan metodi neposrednega opazovanja z udeležbo, izviren pri izbiri terenov, kjer ga zanimajo predvsem marginalne prilagoditve v pojmovnem okviru kulturne ekologije.

Pričujoče delo je izredno pomembno, ker odpira nova vprašanja, že poznane probleme pa osvetljuje z novimi spoznanji; med drugim je v njem zapisal tudi nekaj ostrih stavkov na račun slovenskih »etnografov in folkloristov« (čeprav zavzemajo le nekaj vrstic in opomb pod črto, kar je v primerjavi z obsegom knjige zanemarljivo), ki tudi zaslužijo odziv.

Predvsem je treba poudariti velik pomen Minnichovih monografij, vsake zase in obeh skupaj, za etnologijo Slovencev v 20. stoletju. Obravnavata namreč identiteto slovenskih ali slovensko govorečih kmečkih ljudi in odpirata vprašanja, ki so se jih tudi pri nas dotikale številne etnološke raziskave, vendar jih nikoli niso tako jasno definirale in se tudi niso dokopale do tako pomembnih spoznanj, kakor se je to posrečilo Minnichu. Sam v nobenem svojem besedilu ni primerjal Haloz in Ukev, kmečkega življenja v socializmu in v kapitalizmu, vendar pa s knjigama tako primerjavo ponuja in omogoča, saj ga je v obeh zanimala identiteta kmečkega človeka in njegov odnos do institucij.

* Robert Gary Minnich, *Homesteaders and Citizens. Collective identity formation on the Austro – Italian – Slovene frontier*. Bergen 1998 (Bergen Studies in Social Anthropology 52).

Prva knjiga je govorila o haloških kmetih v socialistični Jugoslaviji, pričujoče delo pa o kmetih v Ukvah in sosednjih krajih na avstrijskem Koroškem, se pravi slovensko govorečih ljudeh, ki so po razpadu Avstro-Ogrske živeli zunaj Jugoslavije, ki so bili nacionalno zatirani, niso pa doživeli socialistične revolucije. Tudi v Ukvah je bil osredotočen na razmerja, ki jih je opazoval že v Halozah, med posameznikom, vaško skupnostjo, vaškimi in državnimi ustanovami. V socialistični Jugoslaviji, v svetu nasprotij v razmerjih zasebno – socialistično, zasebno – državno, vernik – nevernik, gospodar – funkcionar, kmet – delavec, kmet – gospod, je haloški kmet, po Minnichovih opažanjih, ostajal tam, kjer je bil in skrbel za samozadostnost svoje kmetije in svoje družine; ostajal je na svojem, vendar brez vezi istenja s širšo družbo, ki jih je nekoč še imel kot kmet, katoličan, trdno zasidran v družini.

V Ukvah v kapitalistični Italiji je Minnich prišel do zelo podobnih ugotovitev o zasidranosti v kmetijo in družino, medtem ko se druga razmerja kažejo povsem drugače. V tem besedilu nimam namena primerjati Minnichovih raziskav, želim pa posebej poudariti, da je v njiju odprl pogled v slovensko kmečko identiteto v socializmu in kapitalizmu in ponudil možnost za primerjavo o tem, kaj se je z njo dogajalo v Italiji in Avstriji, kjer so zatirali nacionalno, in v Jugoslaviji, kjer so jo spodkopavali versko in socialno.

V pričujočem delu velja osrednja avtorjeva pozornost pripadnosti, samopodobi in samouresničevanju Ukljanov, delovanju vaških ustanov in organizacij in vključevanju Ukljanov v zunanji svet, širše pa obravnava tudi identiteto in simbolni repertoar vaškega univerzuma, funkcioniranje vaških in državnih ustanov in jezikovno sporazumevanje prebivalcev na tromeji. Poleg Ukev obravnava tudi Kanalsko dolino na splošno in Ziljsko dolino na avstrijskem Koroškem. Terensko delo v Ukvah in v Bistrici na Zilji je trajalo šestnajst mesecev med letoma 1981 in 1985. Slovenski del tromeje je, razumljivo, najmanj zastopan, saj sta bili Kanalska in Ziljska dolina skupaj v stari avstrijski deželi Koroški, le delček z Belo pečjo v Kranjski. Čeprav avtor ne posveča posebne pozornosti nekdanj živahnim stikom z Gornjesavsko dolino in Posočjem, pa jih posredno lahko zaslutimo po večkrat omenjenih sorodnikih iz tistih krajev in v navedbah uradnih predstavnikov iz Slovenije na vaških prireditvah.

Minnich uvaja razpravo z antropološkimi in sociološkimi koncepti, ki sestavljajo njen teoretični pojmovni okvir. Med najpovplivnejšimi omenja zavzemanje Anthonyja P. Cohena po preverjanju družbenih kategorij v luči individualne samopercepcije, kajti, kot meni ta avtor, kolektivno identiteto ustvarjajo posamezniki. Minnich se je namenil odkriti širino in raznovrstnost socialnih sistemov, ki posegajo v življenja posameznikov v Ukvah, in pri tem so mu blizu misli Frederika Bartha o tem, da so vsi družbeni sistemi, ne glede na njihov obseg, zasidrani v osebnosti. Naslonil se je tudi na ugotovitve Georgea Herberta Meada o družbenem izvoru sebstva, v njih je našel obetavno povezavo med naravo in kulturo. Poudaril je ekološki vidik kulturne prilagoditve in samouresničitve družbenega bitja v širokem kontekstu, ki zajema naravne in kulturne razsežnosti okolja. Vendar pa Minnich že na začetku omeni, da se mu je le pri omejenem številu Ukljanov posrečilo pogledati v njihovo družbeno bit. Po uvodnem načrtu raziskava odpira nova in nova vprašanja, vendar pa misel o družbeni določenosti posameznikove samouresničitve in samozavesti kot notranja vodilna nit prepleta celotno razpravo.

Avtor se je najdlje mudil na Ukovski planini in slikovita poglavja o vsem, kar se je tam dogajalo, so za raziskavo najpomembnejša. Že na začetku si je želel živeti pri kmečki družini, ki se še ukvarja z živinorejo, poleti odhaja na planino in je upravičenka starih služnostnih pravic. Oče Mario, ukovski župnik (sicer poznan raziskovalec Kanalske doline M. Gariup; iz njegovih del avtor večkrat kaj navaja, vendar ga omenja ali kot

župnika ali kot pisca in žal ne pove, da gre za eno in isto osebo) je našel zanj *Pavrove* (hišno ime), idealno družino. Mladi gospodar z ženo in sinom se je ravno odpravljal na planino, stara starša pa sta ostala doma. To je pojav novejšega časa, kajti v preteklosti se je poleti vsa vas preselila na planino, danes pa lahko, predvsem starejši ljudje, ostanejo v vasi, medsebojne stike pa stalno vzdržujejo, ker so na planino speljane dobre gozdne ceste.

Čudovit je opis dogajanja na planini. Minnich sam pravi, da je imel srečo, da so ravno začeli obnavljati *bajto*, hišo na planini, in se je vključil v dogajanje tudi kot dobrodošla pomoč. Ljudje so ga sprejeli, spoznal je njihove vrednote in skrbi. V delovni skupini, ki je obnavljala hišo, so bili domači trojezični Ukljani, furlansko in italijansko govoreči priseljenci v Ukve, slovensko in srbohrvaško govoreči sorodniki in znanci, ki živijo v Sloveniji. Po delu so se pogovarjali o življenjskih zgodbah in političnih prepričanjih. Minnich je opazil, da ni enostavne korelacije med t. i. materinščino in občutkom kolektivne pripadnosti, in se je začel spraševati, ali sploh obstaja kontekst, v katerem bi se Ukljani predstavili kot slovenska manjšina. Tako se na primer Ukljana nista hotela opredeliti za Slovenca, čeprav govorita slovenski jezik, in na vztrajanje sorodnika iz Slovenije sta izjavila, da sta Korošca, Bosanec v njihovi skupini pa je vztrajal, da je Jugoslovan, drugi pa so ga prepričevali, da je Bosanec. Minnich je opazoval vloge in delo gospodarja in gospodinje (zaposlene v dolini, ki je mimogrede še hodila domov, naredila kaj na vrtu, na planini pa kuhala in stregla delavcem in obiskom), položaj otroka, vlogo sorodnikov in zancev. Ob mnogih drobnih zanimivostih je osrednjo pozornost namenil družini, sorodnikom in sosedom in njihovem sporazumevanju.

V uvodnem poglavju sta tudi navedeni izjavi in je opisan dogodek, ki so pomembno opredelili avtorjevo stališče do pripadnosti prebivalcev Kanalske doline. Najprej je tu izjava domačina: »Govorimo naš jezik, v srcu smo Korošci, usojeno nam je živeti v Italiji,« nato pa ukljanskega župnika (navedena po Ernsta Steinickeja knjigi *Das Kanaltal. Sozialgeographie einer alpinen Minderheitenregion*, Innsbruck 1984): »Ukljani govorijo slovensko, čutijo se Avstrijce, morajo pa biti Italijani.« Avtor se ob razlikah zamisli in meni, da se druga izjava, ki govori o narodnostni skupnosti in dojemanju Kanalske doline kot manjšinske regije, razlikuje od občutenja Ukljanov, in da se Ukljani, kar dokazuje prva izjava, ne doživljajo tako. Ključen pa je bil pripetljaj, ko se je Minnich, kmalu po prihodu na planino, ustavil skupaj s svojim gostiteljem v gostilni. Tam so možje v slovenskem narečju razpravljali o krajevnih zadevah, med drugim o načrtih za zimsko športno središče na planini. Temu so nasprotovali, Minnich pa je pripomnil, da se mu zdi življenje v planini čisto slovensko in da bi se bilo treba upreti razvoju, ki bi ogrozil slovensko enklavo. Takole opiše odziv družčine na njegovo pripombo: »Ko sem govoril, je zavlada tišina, ne samo pri naši mizi, ampak v celi gostilni. Nato je mož pri naši mizi prelomil tišino in rekel, da je treba stvari obdržati, kakršne so, ni pa se z ničemer odzval na mojo povezavo z besedo 'slovenski'. Minnicha je to presenetilo, ker očitno ni pričakoval, da identiteta slovensko govorečih prebivalcev v Italiji ni preprosto slovenska. V njegovem živem opisu je začutiti nelagodje ob nenadni tišini, ki je zavlada po njegovi omembi slovenstva (tako se je Minnich seznanil z poznanim dejstvom, ki velja tudi za manjšini v Avstriji in na Madžarskem; presenetljivo je, da so celo pri nas nekateri raziskovalci o tem izvedeli šele v Minnichovem delu in ga zato navajajo kot nekoga, ki jim je to odkril).

V prvem delu knjige Minnich analizira ukljansko kmečko identiteto, katere jedro so gospodarji kmetij, ki so upravičenke starih služnostnih pravic v gozdu in na planini in ki se še ukvarjajo z živinorejo. Tak je bil tudi stari gospodar gostiteljeve družine, ki je ostal

v vasi, medtem ko je Minnich živel na planini. Isto leto je stari gospodar umrl. Eden ključnih dogodkov v knjigi je njegov pogreb; opisan je kot obred, ki odkriva obris socialnega univerzuma, katerega del je bil pokojni. Minnich podrobno razčleni potek dogajanja od *vahle*, čutja, do pogreba in pogostitve in družjenja po njem. V pogrebnem sprevodu sta bili v ospredju skupini gospodarjev starih kmetij in otrok, tako sta bila na zunaj potrjena status kmečkega gospodarja in pomen nasledstva kmetije, ki je bilo tudi pogosta tema pogovora med udeleženci pogreba. Pokojnikova javna podoba kmečkega gospodarja pa je bila poudarjena še s statusom kapitana gasilske brigade in člana lovske zveze. Treba je povedati, da avtor do pogreba temu človeku ni posvetil pozornosti (morda je to še nameraval storiti). Omenil ga je le prav na začetku, ko se je v spremstvu očeta Maria seznanil z družino gostiteljev. Takrat je stari *Pavr*, sedeč pred hišo, nekaj zamrmral, oče Mario pa je Minnichu prevedel, da je vprašal, »ali ne bodo imeli težav zaradi tujca«, in Mario mu je rekel, da ne. Pozneje pa je Minnich slišal, da je stari gospodar tudi izjavil, da ga ne bo na planino, »dokler bo tam živel oni tujec«. Da bi Minnich stari gospodar ne bil zanimal zato, ker je očitno, vsaj na začetku, izrazil nenaklonjenost do njegovega bivanja pri družini, ni verjetno, saj kot izkušeni raziskovalec gotovo ve, da lahko sprva najosornejši domačini postanejo najboljši sogovorniki. Minnich je zanimalo življenje na planini, zato s starim gospodarjem, ki je ostal v vasi, ni prišel v stik, vendar pa je njegovo nezanimanje za starega gospodarja in staro gospodinjko težko razumljivo. V središču raziskave sta bili samouresničitev in pripadnost posameznika, ne pa družina, vendar pa sta od nje zelo odvisni. To, da se ni pogovarjal s starim gospodarjem, ni razumljivo, še posebej, ker so bili predmet raziskave prav stari gospodarji kmečkih domačij in simbolni repertoar njihovega statusa v socialnem univerzumu vasi. Minnich jih imenuje kar *Pavr people* (*pavr* je pogost narečni izraz za bogatega, močnega kmeta in tudi za kmeta na splošno, kot hišno ime pa na širšem območju tromeje, tudi v Zgornjem Posočju; zato je tako splošno poimenovanje po nazivu, ki se konkretno pojavlja v različnih zvezah in pomenih, sporno). Stari *Pavr* je, kljub svoji nenavzočnosti, pravzaprav najpomembnejša oseba v knjigi.

Medtem ko v prvem delu knjige Minnich obravnava osrednje mesto *Pavrov* v vaškem socialnem univerzumu, pa se v drugem delu posveča njihovi udeležbi v skupinah, organizacijah in dogodkih zunaj kmetije, najprej v tekmovanju prostovoljnih gasilskih brigad treh dežel in žegnanju na dan zavetnika fare sv. Jakoba, dogodkov, ki vključujeta največ vaščanov in krajevnih organizacij. Priljubljeno gasilsko tekmovanje je tokrat gostila gasilska brigada iz Ukev, posvetili so tudi nov gasilski dom, poškodovan v potresu leta 1976. V priprave na prireditev so se vključili člani društva, kmetje in nekmetje, govorniki romanskih in slovanskih materinščin, bančni uradniki in lastniki trgovin. Vsa srečanja treh dežel nadaljujejo in oživljajo povezanost iz časa starih avstrijskih dežel Koroške (Kanalske in Ziljske) in Kranjske (Gornjesavske doline), vedno pa so obvezni tudi državni simboli s protokolom, ki na zunaj zagotavlja lojalnost državam, ki si delijo to območje. V gasilski brigadi so vsi člani iz ukljanske fare, vendar niso vsi kmetje in še manj je živinorejcev; ti, ki niso kmetje, pravi Minnich, prav s članstvom med gasilci dosežejo pripadnost ukljanski družbi.

Samo v okviru domačega praznovanja, brez protokola in državnih simbolov, pa poteka žegnanje, star vaški praznik, spontani izraz krajevne skupnosti. Minnich pravi, da so datumi žegnanj v Ziljski in Kanalski dolini poznani večini prebivalcev tega območja in sorodnikom, ki se na te dni redno obiščejo. Na podlagi lastnega opazovanja opiše žegnanji leta 1981 v Ukvalh in 1982 v Zahomcu, kjer prirejajo štehanje. Vendar pa se zdi, da je bila etnografija (Minnich tako imenuje opisne dele svojega besedila) žegna

v Ukvah in ziljskega štehanja zanj manj pomembna (med drugim bi bilo za etnografijo gotovo zanimivo najprej pogledati v sosednjo vas Žabnice, ker je njihov žegen v primerjavi z ukljanskim, kakršnega opisuje Minnich, zelo drugačen). Očitno mu je šlo predvsem za to, da izrazi svoje negodovanje nad slovenskimi etnografi in folkloristi (navaja Nika Kureta *Ziljsko štehanje in njegov evropski okvir*, 1963) oziroma njihovim nacionalizmom. Tega dela besedila skoraj ni mogoče prepoznati, tako na hitro in brez povezave je pritačnjen, kakor da bi ne bil Minnichov in bi mu ga vrnil kdo drug. Pravi, da se slovenski etnografi in folkloristi za štehanje zanimajo zato, ker pač vsebuje sestavine stare slovenske šege, saj je bilo v Zahomcu prvič dokumentirano pred 200 leti, kar naj bi bil znak njihovega nacionalnega interesa (kaj naj bi bilo v tem napačnega?). V opombi nato navede, da je ohranjenosti slovenskega narečja v javni predstavi žegnanja v Zahomcu pripisan velik pomen; v vseh drugih vaseh, razen v Bistrici, so namreč pesmi prevedene v nemščino in so javno pete v tem jeziku, čeprav vaščani srednjih let in starejši v teh vaseh še imajo »tajno« izvirna besedila in jih še izvajajo v nekaterih prilikah »off-stage«; smeši slovenofile, pri tem pa se, kar je res nenavadno (saj raziskuje družbeno določenost samouresničitve posameznika), ne vpraša, zakaj morajo biti izvirna slovenska besedila v tajnosti (to naj ne bi bilo nič narobe?). Nesorazmerje med njegovim smešenjem vsega zavedno slovenskega na eni strani in spoštljivo razdaljo do zatiralske politike na drugi strani je nerazumljivo. Pravi, da štehanje obiskujejo slovenofilni turisti iz Slovenije, medtem ko imajo Ukljani žegen zase, brez nacionalističnih primesi, in povzema, da žegen v Ukvah zato, ker ni tako avtentičen, pač ni pritegnil profesionalne pozornosti. Zdi se odveč iskati besede za zavračanje tako nesmiselnih očitkov, še posebej, ker so slovenski etnologi v časih, ko ni bilo enostavno kot jugoslovanski etnolog hoditi po zamejstvu, tam opravili pomembne raziskave; tako je nastalo tudi navedeno temeljno delo o štehanju.

Minnicha je moralo nekaj res pošteno razjeziti, saj se ne huduje samo nad slovenski nacionalisti, ampak še nekim širšim, nedefiniranim; naj del navedem v izvorniku: »The comparability and documented historical continuities of žegnanje and its carefully abstracted elements are of secondary importance; they are topics best reserved for esoteric debates in the »bastions« of Central European and Scandinavian academia» (str. 169), v opombi sledi: »These debates readily lose their esoteric quality when they are appropriated by ethnopoliticians and nationalists who more often than not are the major proponents of financial assistance to these bastions of »cultural science« provided the latter are devoted to the heritage of the »chosen« people whoever they may be» (str. 169–170). Morda je bil v nečem politično in finančno prikrajšan, vendar je težko razumeti pri čem, saj se je njegovo izredno zanimivo, obsežno delo lahko odvijalo samo z mirnim, poglobljenim raziskovanjem, v svobodi in z možnostmi, ki jih očitno uživa. Glede »izbranih« ljudstev pa si je tudi on izbral ljudstvo, ki ga bo raziskoval in sogovornike, ki jih bo upošteval.

Vsebinska knjige se širi od osrednjega dela, ki razčlenjuje adaptacijo in simbolni repertoar kmečkih domačij, navzven v vaške dogodke in organizacije, nato pa v vaške in zunanje ustanove, ki niso povezane z vaško družbo, najprej solo in nato občinsko in državno upravo. Šola je odtujena, učitelji priseljenci, ki ne znajo slovenščine, šolske oblasti so župnika, ki si je prizadeval za uvedbo materinščine v šoli, prijavile sodišču. Minnich dobro pove, da bi težko našli boljši izraz kot »kulturni prepad« za oznako neskladja med vsakdanjim svetom bodočih prevzemnikov kmetij in meščansko pompoznostjo učiteljev in kurikulumom; vendar pa je vprašanje, ali ne gre tudi za nekaj globljega od kulturnega prepada, namreč za fašistično indoktriniranost učiteljstva? Kulturni prepad med domačimi

kmeti in urbanimi učitelji bi našli še marsikje, takšnega zatiranja pa ne. Izredno močan vtis naredi na bralca Minnichov opis drugačnih razmer na Norveškem, kjer gredo na dan ustavnosti učitelji z učenci v sprevedu skozi vas. Žal je ta norveška sličica navedena le v opombi, namesto da bi ob njej avtor izpostavil šolo kot odtujevalni mehanizem konstrukcije socialne osebe in samouresničenja in s tem tudi problematiziral »moderno Evropo«, katere »modernost« jemlje kot nekaj samoumevno pozitivnega.

V zvezi s šolo je zanimiv tudi pripetljaj v družini, pri kateri je živel. Sin je dobil slabo oceno v šoli in mati, ki se ji zdi izobrazba izredno pomembna, je bila zelo razburjena, očetu pa se to očitno ni zdelo najpomembnejše. Ko se je nemir polegel, sta se oče in sin podala na planino, oče je sinu predlagal, da bi podrla nekaj dreves in sin je bil navdušen. Oče na planini popolnoma redefinira odnos do sina, navdušeno ga uči drvarskih veščin. Zgovorna epizoda je ena osrednjih v knjigi in ni nenavadno, da jo je posebej omenil tudi prvi slovenski recenzent te knjige Rajko Muršič (*Glasnik SED* 40, 3–4, 2000). Dejstvo, da otrok iz družine, ki doma govori slovensko, v šoli ni prav uspešen, najbrž ni čisto brez zveze s tem, da tudi sproščen in samozavesten ne more biti, če že od najnežnejšega otroštva čuti nesproščeno vzdušje, dvojnost komunikacije, manjvrednost materinščine, ki se govori samo doma in med vaščani in je niti tisti, ki jo govorijo, ne upajo ali ne znajo (več) imenovati s pravim imenom. Minnich je v tej epizodi pritegnila sprememba v razmerju med očetom in sinom na planini, ki je pokazala, da se je oče počutil v svoji očetovski vlogi resnično le kot kmečki gospodar, ni pa je poudaril v luči šolske jezikovne (če že ne narodnostne) represije.

Med organizacijami in ustanovami Minnich razloči tiste, ki jih imajo ljudje za svoje (sosodstvo, servitutsko združenje, farna cerkev, gasilska brigada), in tiste, ki jih imajo za tuje (zadružna mlekarna, osnovna šola, občinski svet in državna policija, karabinjerji). Ko opazuje učinkovitost zunanjih organizacij in odnos Ukljanov do njih in nasprotno, ugotavlja, da se Ukljani zanašajo na posrednike med njimi in birokracijo. V primerjavo pritegne tudi opažanja iz Ziljske doline in na splošno razlike med avstrijsko in italijansko upravo. V zvezi s socialno interakcijo vaščanov v svetu zunaj vasi se opre na Tönniesovo dihotomijo med *Gemeinschaft* in *Gesellschaft*, ki se mu zdi koristna za razločevanje dveh »idealnih tipov« družbenih odnosov. Izlušči bistvene sestavine odtujenosti ukljanskih kmetov od oblasti, opaža, da občinski urad ne deluje za potrebe kmetov in da občinski svet, v katerem so zastopane Ukve, ni posrednik med krajevno skupnostjo in nadrejeno državno administracijo; to se mu zdi v nasprotju z dostopno krajevno upravo v kmečkih območjih Avstrije. Družbene mreže prebivalcev Bistrice in Zahomca so odprte in odsevajo segmentacijo družbenih odnosov, medtem ko se v Ukvah še kaže izrazita diskontinuiteta med občestvom in družbo. Uradne zadeve in politične strukture so v italijanski državi zapletene, zelo malo kmetov iz Ukev, če sploh kakšen, zna italijansko, sploh pa italijanske pravne izraze do te mere, da bi lahko učinkovito sodeloval v kateremkoli delu tega sistema. Država je do 1960 zaposlovala v vse javne službe v Kanalski dolini, posebej v policiji, enojezične italijanske kadre iz drugih delov države. Menda naj bi policija tako lažje preprečevala korupcijo, vendar pa neznanje jezika ni bilo koristno za odnos teh zaposlenih do večjezičnega prebivalstva. Zanimivo pa je, da se je nekaj karabinjerjev poročilo in naselilo v vasi, da potomci nekega oficirja hodijo k pouku slovenskega jezika, ki ga organizira duhovnik, in da se je večina romansko govorečih, ki so se v Ukve priselili med vojnama, naučila slovenščine in nemščine.

Vključitev Kanalske doline v Italijo je med Ukljani zbudila zavest o razpoki med ustanovami v vasi, nad katerimi imajo nadzor, in ustanovami države, ki so jim bile postavljene od zunaj. V razločevanju med tem, kar je domače, in kar je naloženo od

države, Minnich odkriva meje vaškega sveta, v katerem se ukljanski kmetje lahko uresničijo kot verodostojna družbena bitja. Članstvo v kmečkem gospodarstvu z živinorejo je zanje najpomembnejše, povezave z drugimi organizacijami, npr. gasilsko brigado, cerkvenim zborom in drugimi cerkvenimi organizacijami in celo z občinskim svetom, politično stranko ali kmečko zvezo, so le okras te temeljne družbene identitete. Drugače pa je z vaško manjšino romansko govorečih – zanje so prav te ustanove zelo pomembne, da si pridobijo identiteto kot Ukljani.

Končno je Minnicha zanimalo tudi to, kako se Ukljani predstavljajo »drugim« v širšem univerzumu socialnega diskurza, kako delujejo z nadrejeno avtoriteto in kako prevzamejo vloge na širšem prizorišču, kot državljani Italije. Dogodek, ki naj bi o tem pričal, slovesna posvetitev križa na vrhu Starhand, v celoti izpričuje dvojnost domačega in tujega, značilno za pokrajine, ki so bile presekanke z mejami in katerih prebivalci so, tako kot Ukljani, paradokсно »doma«, ko so »na tujem«, in »na tujem«, ko so »doma«. Sponzorirala ga je gasilska brigada iz Vorderberga/Blač, udeležile so se je tudi brigada iz južne Nemčije, iz Dovjega iz Slovenije in iz Ukev. Minnich tudi ta shod opisuje izredno slikovito. Na pot sta šla skupaj z župnikom iz Blač, ki je Minnichu povedal za dogodek. Ko sta hodila in se pomenkovala po slovensko, sta opazila, da Ukljani srednjih let govorijo med seboj slovensko, mlajši pa italijansko. Med Blačani je prevladovala, kolikor sta slišala, nemščina. Po poti mu je duhovnik napovedal, da bo imel »mednarodni-blagoslov in mašo. Materinski jezik skoraj vseh navzočih iz Blač in Ukev je bilo slovensko narečje, ki je enako v Ziljski in Kanalski dolini. Večina faranov je poznala, kot pravi Minnich, panslovensko samopodobo tega duhovnika in strpnejši dvojezični Korošci so ga imeli za »zavednega Slovenca«. Vse slovenske dialekte je istovetil s standardiziranim knjižnim slovenskim jezikom, ki ga je dojemal kot enakovrednega drugim standardiziranim evropskim jezikom.

Po trojezični maši (dva ali trije zastopniki slovenske gasilske brigade so med obredom molčali) in nagovorih poveljnikov gasilcev (trije kapitani so govorili v nemščini, Slovenec je tudi hotel, vendar je duhovnik vztrajal, da je to mednarodno srečanje in da govori v materinem jeziku; duhovnik je prevajal nemški govor poveljnika iz Blač, ki se mu je zdel ta protokol preveč neroden in je obrnil v slovenščino, ki se je naučil od staršev, v osnovni in srednji šoli) je večina Ukljanov sedla skupaj, pridružilo se jim je nekaj Blačanov srednjih let in starejših, ki so z njimi govorili v slovenskem narečju in peli, kot pravi Minnich, v istem kodu. Starejši člani cerkvenega zbora iz Blač pri drugi mizi so peli isti repertoar v nemščini, a tudi ta »nemški« zbor je zapel v slovenskem narečju, maternem jeziku večine njegovih članov. Ko se je končal javni program, so celo germanofilni Blačani peli pesmi v jeziku staršev, v slovenskem narečju.

Resnično, pravi Minnich, bi kakega prebivalca iz osrčja moderne Evrope (nerazumljivo je, kako nekritično jemlje to »modernost«, ko pa jo vse njegovo pisanje v temelju problematizira) presunil »pretenciozni nesmisel« te »mednarodne« prireditve. Ti obmejni vaščani, nadaljuje, v težnji po razumevanju svojega mesta v širših socialnih in kulturnih sistemih, izkoristijo predpostavljene mednarodni kontekst za svoj obred. Z vaškimi organizacijami, pravi, da oponašajo formalne protokole, ki jih opažajo v medijih, ko se predstavniki evropskih držav srečujejo na mednarodnem političnem prizorišču. Vendar pa s to Minnichovo interpretacijo vsak bralec verjetno le ne bo zadovoljen; ali ni morda res prav nasprotno, namreč, da je v tem kotičku Evrope, kjer so se do danes ohranile posledice narodnostnega in jezikovnega zatiranja iz obdobja nacizma in fašizma, formalni protokol kvečjemu bolj smiseln kakor pri velikih evropskih voditeljih, saj šele izrekanje lojalnosti vsem državam in uradnim jezikom zagotavlja spontano druženje v domačem narečju?

Težko bi bilo omeniti vsa vprašanja, ki jih še obravnava pričujoče delo, saj je avtor, še posebej s širjenjem raziskave v Ziljsko dolino, našel preplet sestavin, odvisnih od različnega gospodarskega in kulturnega razvoja in sistema državne in lokalne uprave, v katerem živijo slovensko govoreči ljudje v obeh državah. Tako je bil ob koncu primoran obsežneje poseči tudi v preteklost, saj se brez zgodovinskega dogajanja marsičesa enostavno ne da razumeti.

Odnos do zgodovinskega dogajanja je eno temeljnih vprašanj, ki se odpirajo ob tej izvrstni knjigi. Že v uvodnem poglavju »Razvoj družbe v Kanalski dolini skozi očala lokalne znanosti« avtor poda izčrpen zgodovinski uvod in kraj dogajanja, predvsem z namenom, da pokaže »pasti nacionalistične historiografije« na zgledih besedil spod peres Steinickeja in Grafenauerja. Zdi se, da se je zaradi odpora do nacionalistične znanosti sam želel sam izogniti njenim pastem in se je zato distanciral od kakršnihkoli povezav družbene biti in samouresničitve, ki sta v središču njegove razprave, s političnimi in družbenimi okoliščinami. S tem se je izognil tudi zgodovini; o njej sicer veliko piše, vendar le v smislu podajanja zgodovinskega okvira in prepotrebne informacije, v svoje interpretacije pa je ne vključil, kakor da bi politično zatiranje in raznarodovalni pritiski neposredno ne vplivali na identiteto in možnosti samouresničitve. Psihosocialni pojavi, ki so očitne posledice zatiranja in prikrajšanosti, so v knjigi prikazani kot izvorni izrazi krajevne identitete nekakšnega svojevrstnega »ljudstva brez pisave«.

Avtor je nanizal celo vrsto doživetij in izjav ljudi, prek katerih je spoznal, da ni rečeno, da ljudje, ki govorijo slovensko (sam pretežno ta jezik imenuje slovenski kod ali vernakular), imajo ta jezik za slovenski ali da se imajo za Slovence. Na tej podlagi je oblikoval svoje temeljno stališče, da je samoopredeljevanje za Slovence ali identificiranje domačega narečja s slovenskim jezikom lahko le projekcija slovenofilstva ali panslovenskega nacionalizma. Ker je vsak izobraženec ali vsaj malo šolan njegov sogovornik (npr. oče Mario, v Sloveniji rojena gospodinja, koroški župnik in drugi Korošci) imel drugačen odnos do tega vprašanja, oziroma je vedel ali mislil, da ve, da je njegov jezik slovenščina, je bil torej vsak izobraženec tudi že slovenofil ali panslovenec, verodostojni informatorji pa so bili zanj samo tisti, ki, po njegovem, niso bili obremenjeni z nacionalizmom (se pravi tisti, ki niso imeli šole v materinskem jeziku, kjer bi lahko zvedeli, da govorijo slovensko).

Če bi se bil pogovarjal z več ljudmi vseh starosti, tudi o tem, kako so živeli stari ljudje v času mladosti, bi odkril, da je bila situacija iz ene generacije v drugo drugačna; recimo, da stari starši govorijo in imenujejo svoj jezik slovenski, starši ga govorijo samo v domačem krogu, vnuki ga ne govorijo, niti ne vedo, za kateri jezik gre. Take razlike med generacijami so značilne za zamejstvo, saj so se v teku njihovih življenj od začetka 20. stoletja zvrstili politični sistemi, ki so slovensko pripadnost in jezik preganjali, prepovedovali in stigmatizirali. Brez pogleda v preteklost, brez upoštevanja zgodovine v času, ki zaobseže življenja od pradedov do pravnukov, sploh ni možno videti, kako zelo je bila identiteta zatrta in kako se je skrčila. Minnich je gradil na opazovanju le te, jemal jo je kot neko avtentično regionalno identiteto. Vendar pa vsa njegova knjiga zgovorno, ne da bi sam o tem neposredno pisal, priča o zatiranju. Zato bi, po mojem, v podnaslovu knjige pravzaprav moralo pisati »identity oppression«.